

Marianna Viherma

TVÅ SPRÅK I SAMSPEL

Tvåspråkighet hos ungdomar i Haparanda med omnejd

Fakulteten för informationsteknologi och kommunikation

Studieinriktningen i nordiska språk

Forskningsplan för kandidatavhandling

Maj 2021

SAMMANDRAG

Marianna Viherma: Två språk i samspel. Tvåspråkighet hos ungdomar i Haparanda med omnejd.
Kandidatavhandling
Tammerfors universitet
Studieinriktningen i nordiska språk
Maj 2021

Syftet med min kandidatavhandling är att ta reda på Haparandaungdomars sätt att använda finska och svenska i de vanligaste kommunikationssituationerna. Tornedalen utgör ett specifikt tvåspråkigt område till gränsen av Finland och Sverige. Området erbjuder nutida forskare ett intressant språksociologiskt forskningsfält inom två- och flerspråkighetsfenomen. Jag har genomfört en studie där jag kartlägger vilket språk ungdomarna i Haparanda anser som sitt modersmål samt vilka språkval de gör i sin vardag. Genom att intervjua ungdomarna har jag fått fram deras språkbrukarprofiler dvs. när och var och med vem de använder finska respektive svenska. Jag har också tagit reda på deras inställningar till finska och intresset att studera finska i skolan. Mina informanter har också rapporterat själva om sin kompetens i finska respektive svenska.

Undersökningsmaterialet har jag samlat genom att intervjua 15 ungdomar i Haparanda och med omnejd. Intervjuerna genomfördes som personliga, strukturerade samtal i mars 2016. Informanterna fick muntligt svara på 17 olika frågor om språkbruk och jag antecknade deras svar för hand. Ett av de centrala teman är språkbruket i hemmamiljön av informanter. Jag skissade en graf som framställer språkval inom familjen och kallar detta för språkbrukarprofil enligt idén av Bente Martinussen vid Lund universitet.

Som bakgrundsteori presenterar jag olika teorier av tvåspråkighet men utgår från Tove Skutnabb-Kangas funktionella teori av tvåspråkighet. Jag behandlar också andra fenomen förknippade med två- och flerspråkighet som diglossi, språkbyte och kodväxling.

Min undersökning visar att den språkliga repertoaren av en ung Haparandabo i regel omfattar mer än bara ett språk. Det går även att urskilja några typiska språkbrukarprofiler som framställer hur och med vem informanterna använder sina två språk. Språket med jämnåriga tycks mestadels vara svenska eller svenska och finska som kompletterar varandra. Majoriteten av informanterna använder enbart finska med sina mor- och farföräldrar och sina yngre syskon. Som ett övergripande resultat av min studie är upptäckten av den tornedalska språkkompetensen som ett logiskt, intuitivt, kreativt och mottagaranpassat samspel av det svenska och finska språket.

Nyckelord: tvåspråkighet, flerspråkighet, diglossi, språkbyte, kodväxling

Originaliteten av denna avhandling har granskats med Turnitin Originality Check-programmet.

TIIVISTELMÄ

Marianna Viherma: Två språk i samspel. Tvåspråkighet hos ungdomar i Haparanda med omnejd.
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma, pohjoismaisten kielten opintosuunta
Toukokuu 2021

Tutkin kandidaatintutkielmassani sitä, miten haaparantalaiset nuoret käyttävät suomen ja ruotsin kieltä tavallisimmissa kommunikaatiotilanteissa. Tornionjokilaakso on kaksikielinen alue Suomen ja Ruotsin rajalla. Tämän alueen kaksikielisyyden erityispiirteet tarjoavat mielenkiintoisen kielisosiologisen tutkimuskentän, jota nykypäivänä kuitenkin harvoin tutkitaan. Tutkimuksessani olen kartoittanut sitä minkä kielen tai mitkä kielet Haaparannan nuoret mieltävät äidinkielekseen sekä sitä, mitä kieltä he puhuvat missäkin arkipäivän tilanteessa. Haastatteleamalla nuoria olen saanut selville heidän kielenkäyttöprofiilinsa eli missä, milloin ja kenen kanssa he käyttävät suomea ja ruotsia. Pyrin myös selvittämään tutkimuksen kohteena olevien nuorten asenteita suomen kieltä kohtaan sekä heidän mielenkiintoaan opiskella suomen kieltä koulussa. Tutkimushenkilöt ovat itse arvioineet omaa kielitaitoaan suomen ja ruotsin kielten osalta.

Olen kerännyt tutkimusaineiston haastatteleamalla 15 nuorta Haaparannalla ja sen lähialueilla maaliskuussa 2016. Haastattelut suoritettiin henkilökohtaisina, etukäteen jäsenneltynä suullisina haastatteluina, jotka tallennettiin kirjallisesti. Yksi haastattelun keskeisistä aihealueista on kielenkäyttö kodin piirissä, jota kuvaavat hahmottelemani kaaviokuvat tutkimushenkilöiden erilaisista kielenkäyttöprofiileista. Idea on peräisin kielentutkija Bente Martinussenilta Lundin yliopistosta.

Tutkimukseni pohjautuu kaksikielisyysteorioihin. Käsittelen erityisesti Tove Skutnabb-Kankaan kaksikielisyysteoriaa, johon haastattelukysymyksenikin pohjautuvat. Sivuan myös muita kaksi- ja monikielisyysproblematiikkaan liittyviä ilmiöitä kuten diglossiaa, kielen vaihtoa ja koodinvaihtoa.

Tutkimukseni osoittaa, että haaparantalaisnuoren kielellinen repertuaari käsittää yleensä enemmän kuin yhden kielen hallinnan. Heidän kielenkäytöstään on myös erotettavissa tyypillinen kaaviokuva siitä, miten ja kenen kanssa he mitäkin kieltä käyttävät. Samanikäisten kesken käytetään useimmiten ruotsia tai ruotsia ja suomea toisiaan täydentäen. Suurin osa tutkimushenkilöistä käyttää vain suomen kieltä isovanhempiensa ja nuorempien sisarustensa kanssa. Tutkimukseni pääasiallisena tuloksena pidän tornionjokilaaksolaisen loogisen, intuitiivisen ja luovan kielitaidon erottamista omaksi kaksikieliseksi elämäntavakseen, joka huomioi aina myös vastaanottajan kielitaidon.

Avainsanat: kaksikielisyys, monikielisyys, diglossia, kielen vaihto, koodinvaihto

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Innehåll

Inledning	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Material	2
1.3 Metod.....	4
1.4 Tidigare forskning	5
1.5 Disposition.....	6
2 Språkhistoriken i Tornedalen	6
3 Teoretisk bakgrund	8
3.1 Tvåspråkighet	8
3.2 Skutnabb-Kangas kriterier för tvåspråkighet	9
3.3 Tvåspråkighet i samhället.....	10
3.4 Språkbyte.....	11
3.5 Begreppet kodväxling.....	11
4 Analys av intervjuerna	12
4.1 Frågorna i intervjun	12
4.2 Modersmålet enligt informanten	13
4.3 Språk med jämnåriga.....	15
4.4 Funktionell tvåspråkighet i praktiken.....	16
4.5 Kompetens enligt informanten	16
4.6 Finska som skolämne i Haparanda	17
4.7 Attityden till finska.....	17
4.8 Kodväxling enligt informanten	18
5 Diskussion.....	18
6 Sammanfattning	20
Litteratur.....	21
Bilaga 1	23

Inledning

Jag har bott över 10 år av min skolålder i Torneå nära riksgränsen mellan Finland och Sverige. Därför har jag alltid varit intresserad av språkbruket och flerspråkigheten i Tornedalen: finska, meänkieli (sv. tornedalsfinska) och rikssvenska. Av egen erfarenhet vet jag att både finska och svenska talas på båda sidorna av riksgränsen, så att en mycket intressant situation har uppstått: i en svensk kommun använder folk finska i tal och blandar finska och svenska överraskande mycket i samma talsituation.

Är de här människorna finsk- eller svensktalande eller talar de meänkieli? Vilket eller vilka språk är deras modersmål? Vad är tvåspråkighet? Hur använder en tvåspråkig människa sina två språk? Jag ville få svar på de här frågorna dels genom att bekanta mig med tidigare forskning om tvåspråkighet, dels genom att få fram typiska språkbruksmönster hos ungdomar i Haparanda kommun. Den finska som mest talas i Tornedalen verkar vara meänkieli (tornedalsfinska). Jag har dock inte studerat meänkieli i min undersökning, fast det har fått status som ett enskilt språk i Sverige. Jag har inte åtskilt finskan och meänkieli utan talar bara om finska som i detta arbete omfattar alla varianter av det finska språket och därför handlar min undersökning egentligen tre språk i samspel. Eftersom meänkieli ändå inte anses vara ett eget språk i Finland (utan en av finskans dialekter), är det också motiverat att enbart utgå ifrån den traditionella indelningen av de språk som talas i Sverige och i Finland i finska respektive svenska.

Det praktiska val som invånarna gör under samtal i Haparandatrakten har intresserat mig först och främst därför att så förvånansvärt litet har nyligen forskats i språkbruk i den här trakten. ”Tvåspråkiga Tornedalsungdomars språk är nästan ett outforskat område bortsett från några enstaka kandidatavhandlingar” påpekar Jaana Kolu i sin doktorsavhandling om lingvistiska resurser språkpraktiker i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda, Stockholm och Helsingfors (Kolu 2017:29).

1.1 Syfte

Mitt syfte är att ta reda på Haparandaungdomars sätt att använda finska respektive svenska. Jag försöker få fram information om bruket av de ovan nämnda språken i de flesta vardagliga situationer (hemma, i skolan, i hobbies osv.) genom strukturerade samtal med informanterna. Jag är särskilt intresserad av tvåspråkighet och de mönster enligt vilka informanterna använder finska och svenska. Det händer inte ofta att personen som är tvåspråkig, skulle använda sina två språk lika mycket eller parallellt i en och samma situation. Vanligtvis uppstår det någon arbetsfördelning mellan de två språken (Tandefelt 2015:226). Jag är intresserad av att undersöka den här arbetsfördelningen mellan svenska och finska språken hos Haparandaungdomar. Det är ofta svårt att definiera graden av tvåspråkighet. I mitt material ämnar jag få fram informanternas egen tolkning om i vilken mån de är tvåspråkiga och jämföra detta med de fakta som de berättar om sitt språkbruk. Jag försöker alltså reda ut om informanterna identifierar sig själva som tvåspråkiga eller som enspråkiga eller flerspråkiga. Attityden till det finska språket i Haparanda intresserar mig av historiska skäl. Därför har jag valt att fråga informanterna även om detta. Jag har en grupp forskningsfrågor som kan användas för att få en mer konkret uppfattning om det jag undersöker.

1. Hur använder en ung Haparandabo sina språk?
2. Hurdana språkbrukarprofiler förekommer?
3. Finns det gemensamma drag i språkbrukarprofiler?

1.2 Material

Jag har intervjuat 15 ungdomar i Haparanda kommun om deras modersmål och eventuella tvåspråkighet samt bruket av finska/tornedalsfinska och svenska i olika situationer. Personer som jag har intervjuat är ungdomar som bor i Haparanda och dess omnejd. Jag har gjort intervjuerna 2–4.3.2016. Som metod har jag använt strukturerade samtal med informanterna som jag helt slumpmässigt har plockat ut bland de unga människor som jag har träffat i Haparanda. Valet har alltså varit slumpmässigt men ändå någon slags utgallring har skett eftersom några potentiella informanter har vägrat att delta i intervjun. Jag gjort individuella intervjuer med ungdomar på ungdomsgården i

Marielund, på Ungdomens hus i Haparanda centrum och på hamburgerrestaurangen Max i Haparanda centrum.

Haparanda kommun är en av de kommuner i Sverige som har fler invånare med utländsk bakgrund (50,53 %) än med svensk bakgrund. I slutet av 2014 var 36,04 % av haparandabor dvs. 3523 personer födda i Finland (Statistiska centralbyrån). Eftersom det inte finns någon talarbaserad statistik av modersmål, är det omöjligt att avgöra hur stor del av Haparandabor talar finska respektive meänkieli. Någon uppfattning kan bildas av procentantal av utrikesfödda invånare i Haparanda och det är ungefär 40 % varav majoriteten kommer från Finland (Kolu 2017:26). Marielund där jag också gjorde några intervjuer är bland det mest finskspråkiga området i Haparanda (Kolu 2017:29).

Jag utförde mina strukturerade samtal med informanterna med hjälp av en intervjustomme som innehåller sammanlagt elva frågor (se bilaga 1). Den första frågan handlar om personuppgifter som kön, ålder och hemort/bostadsort dvs. information som inte går att publiceras av forskningsetiska synpunkter. Alla andra intervjufrågor gäller informantens språkbruk och attityder om det. Det handlar om att informanten ska nämna sitt modersmål och berätta om vilka språkval hen gör i hemmiljön. Språkval hemma har jag kartlagt noga, för att kunna se om det finns en gemensam språkbrukarprofil som skulle kunna användas generellt för att beteckna språkval hemma hos ungdomar i Haparanda.

Informantens språkanvändning med jämnåriga kommer fram i fråga nummer fyra men också i två delfrågor i samband med fråga nummer fem (se bilaga 1). Jag anser att det är viktigt att fråga detta och därför har jag valt att fråga dubbelt för att testa om svaren är desamma för båda frågorna (fyra och fem). Intervjufråga nummer fem innehåller ytterligare fem andra delfrågor som handlar om i vilka olika ställen informanten använder svenska respektive finska (affären/på posten, i friluftsliv (fiske/jakt), i religiösa sammanhang, i skolan / på rasten i skolan, i samband med dina hobbies).

Genom att fråga (fråga nummer sex) om det finns någon situation informanten använder enbart finska/svenska, försöker jag få informanten att avslöja mer om sin kompetens samt också hur situationsbundet språk kan vara.

Jag har kartlagt vilka språk som används i samband med sociala medier i fråga nummer sju. Den här frågan visar att vi har en ny domän dvs. användningsområde och det möjligtvis för in ett nytt språk. I fråga nummer åtta "Kan du säga allting du vill uttrycka på svenska?" finns ett försök att få fram informantens egen uppfattning om hens kompetens i svenska.

I fråga nummer nio frågar jag möjligheten att läsa finska i skolan och om informanten har gjort det eller inte och varför. I fråga nummer tio försöker jag få fram informantens attityd till det finska

språket. Fråga nummer 11, handlar om kodväxling och informantens egen uppfattning om kodväxling. ”Blandar du svenska och finska? Eller pratar du ofta med de olika språken i en och samma talsituation?”

1.3 Metod

Analysmetoden i den här avhandlingen kvalitativ, eftersom informanterna muntligt beskriver sitt språkbruk och sina attityder och åsikter om finskan. Språket i intervjuerna är svenska och jag har antecknat alla svar själv för att få dem i lättläst form samt för att kunna låta den intervjuade berätta utan större avbrott så att det har uppstått en naturlig diskussion. Med valet att själv anteckna svaren i stället för att informanten skulle ha gjort det, hoppades jag att lättare få informanterna att svara på mina frågor. Jag trodde också att ett inspelat samtal skulle ha kunnat upplevas som skrämmande av informanterna. Jag valde också att inte fråga informanternas namn eller kontaktuppgifter, för att ta hänsyn till forskningsetiken och informanternas integritet. Att jag som forskare valde anteckna intervjusvaren själv förde med sig ett par nackdelar: intervjusvaren blev tyvärr ganska korta och torftiga och det har varit svårt att återge några citat av informanternas svar eftersom jag inte bandade in materialet vid datainsamlingen. På grund av svarens korthet går det inte att tolka dem djupare utan de kan snarare användas som statistiska mått som sedan kan presenteras till exempel i frekvenstabeller (Krippendorff 2004:87). Således innehåller min studie också en del kvantitativa inslag.

Idén till ett strukturerat samtal fick jag från Bente Martinussen, en doktorand på institutionen för nordiska språk vid Lunds Universitet vårterminen 1995. Martinussen hade studerat tvåspråkighet i Norge och gav mig några råd om vad och hur man kan ställa frågor om tvåspråkighet. Hon visade mig t. ex. hur man kan rita ett mönster av informantens språkbruk genom att placera informanten i mitten och med pilar anteckna vilket språk informanten använder med sina familjemedlemmar. Alla frågor som jag ställde till mina informanter samt figuren över språkbruksmönstret är ursprungligen muntligt hämtade från Bente Martinussen och med hennes begivande.

Boyd och Ericsson (2015) redogör också för vilka olika fallgropar det kan finnas i sociolingvistisk forskning och de för fram tanken om den kontrollerade situationen som alltid råder fast man borde undersöka det levande språket och det naturliga språkbruket. Detta utgör en paradox och därför har jag också bestämt mig för att nöja mig med materialet där informanten själv har rapporterat om sitt språkbruk. I sociolingvistisk forskning kommer kravet på det naturliga språkbruket och talet aldrig

att förverkligas, eftersom så fort informanterna förstår att det är fråga om en undersökning eller att någon observerar dem, förändras språkbruket eller sättet att tala. (Boyd & Ericsson 2015:16)

Analysmetoden som jag har använt för att gå igenom och kategorisera intervjuvaren är teoribaserad innehållsanalys som presenteras i boken "Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi" (Tuomi och Sarajärvi 2018). Kategorisering av min analys baserar sig på en referensram som teorin av den funktionella tvåspråkigheten (se kap. 3.2) utgör. Analysen styrs av mina intervjufrågor som är konstruerade med tanke på den funktionella teorin av tvåspråkighet samt också delar av kompetenskriterier (se kap. 3.2). Mina intervjufrågor utgör analysstammen för min analys av resultat, därför att intervjufrågorna är utformade utav olika teman som kommer fram i intervjuvaren (Tuomi & Sarajärvi 2018:113).

1.4 Tidigare forskning

De första finländska undersökningarna kring språk som har gjorts i Tornedalen härstammar från dialektforskning på 1800-talet (se Aarikka 2018:392). På den svenska sidan har dialekter forskats nästan så långt in i historien som språkhistoria när men de första undersökningarna om bakgrund av olika språkliga grupper i Tornedalen kan uppfattas ha gjorts i samband med rashygienforskning och assimileringpolitiken före och efter sekelskiftet 1800–1900 (Elenius 2001:50). Dessa har varit beskrivningar av folkupplysningsarbete, språkundersvisningsproblem samt språkpolitisk debatt som har gjorts för att stödja svenska statens försvenskningpolitik. De första forskare som granskade kritiskt assimileringpolitiken i Tornedalen var Hugo Tenerz och Nils Slunga (Elenius 2001:51). Utöver den politiska och språkhistoriska utgångspunkter fanns det också undersökningar som hade mera språkvetenskaplig eller sociologisk inriktning. Särskilt finskans ställning och prestige har varit i fokus och forskare som Klockare, Wande och Winsa har behandlat problematiken kring finskans status i Tornedalen (Kolu 2017:26).

Nils-Erik Hansegård publicerade sina debattväckande böcker med tesen *halvspråkighet* från slutet av 1960-talet och ungefär 20 år senare mötte dessa verk hård kritik från andra tvåspråkighetsforskare (Elenius 2001:52).

Sociologen Magdalena Jaakkola (1973) gjorde en omfattande sociolingvistisk undersökning i Tornedalen på 1970-talet. Jaakkola lanserade begreppen *högspråk* och *lågspråk* (Håkansson 2003:66–67). Även trespråkighet har forskats i Tornedalen redan på 1980-talet, nämligen i Övre Tornedalen och av Elina Helander (Elenius 2001:53). Lena Huss med sin undersökning har bidragit

i något som kan kallas de språkliga minoriteternas revitaliseringsprocess i norra Skandinavien och Finland (Elenius 2001:53). Språkbyte i nordiskt sammanhang har varit temat för forskarna Sally Boyd, Marika Tandefelt och Marjut Aikio på 1980-talet (Elenius 2001:54).

Både Elenius och Kolu har i sina doktorsavhandlingar konstaterat att tidigare forskning om språkmönstrets förändring i Tornedalen är relativt begränsad (Elenius 2001:53, Kolu 2017:29). Den där kunskapsluckan ämnade Jaana Kolu täcka med sin doktorsavhandling om lingvistiska resurser och språkpraktiker i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda med mera. Med språkpraktiker avser hon återkommande mönster i tvåspråkig kommunikation som är ett föga studerat ämne särskilt hos ungdomarna i Haparanda. Förutom Kolus omfattande materialinspelningar i Haparanda, finns det praktiskt taget ingen annan forskning på doktorsnivå på det här fältet i Tornedalen på sistone. Ett par pro gradu avhandlingar har dock blivit publicerade av t.ex. Niva (2011) och Vaattovaara (2009). (Kolu 2017:29)

1.5 Disposition

Min avhandling inleds med bakgrundsinformation om undersökningens angelägenhet i inledningen. Därefter finns det fem delkapitel där jag redogör för undersökningens syfte med forskningsfrågor, material tillsammans med materialinsamlingsmetod, tidigare forskning om området och disposition. Avhandlingens andra del handlar om den språkliga historiska bakgrunden i undersökningsorten dvs. Tornedalen. I avhandlingens tredje del presenterar jag den teoretiska bakgrunden för min undersökning och centrala vetenskapliga begrepp som tvåspråkighet med dess olika definitioner, diglossi, språkbyte och kodväxling. Avhandlingens fjärde del innehåller analys av intervjusvar enligt de åtta olika teman som kom fram utav intervjusvaren. I diskussion presenteras resultat vidare och sammanfattningen avrundar hela avhandlingen.

2 Språkhistoriken i Tornedalen

Historiken om språk och språkbruk i Tornedalen är mycket intressant men samtidigt mycket grym. I Tornedals-, Gällivare-, Kiruna- och Kalixtrakten lever det ett folk som härstammar från Finland. De har bosatt sig på dessa ovan nämnda områden redan på 1000-talet (Lainio 2014:15–16). När Sverige

1809 avträdde Finland till Ryssland, drogs gränsen i norr genom en språkligt och kulturellt enhetlig bygd som klövs i två delar. De första decennierna efter fredsslutet innebar ingen radikal förändring. Svenska Tornedalen fortsatte att vara huvudsakligen finskspråkigt. Fram till ca 1870 har de undervisat på finska i Tornedalen. Försvenskningen av området började förmodligen i 1888 års bestämmelse om så kallade statsskolor med villkor att undervisningen helt skulle äga rum på svenska. Dessutom har också demografiska, administrativa och andra samhällsfaktorer bidragit till försvenskningen av Svenska Tornedalen.

Ända till 1957 var det till exempel förbjudet att prata finska på rasterna i skolan i Haparanda. Det var också förbjudet att skaffa finskspråkiga böcker till biblioteket i Haparanda. Tvåspråkigheten ökade och inom några decennier hade andelen enspråkigt finsktalande barn sjunkit från 72% till 14%. Skolans negativa inställningar till tvåspråkighet gjorde skolgången svår för barnen i Tornedalen. Finska dominerade i familjelivet men tvåspråkighet i sig verkade inte vara särskilt högt värderat. Också inställningen till finska har ändrats med tiden: på 1900-talet förekom finska inte alls i skolan, 1937 infördes finska som frivilligt ämne i fortsättningskolan och 1944 som extra tillvalsämne vid gymnasiet i Haparanda. På grund av lagen om hemspråksundervisning 1977 får nu alla möjlighet att läsa finska som hemspråk – numera också tornedalsfinska dvs. *meänkieli* (sv. ”vårt språk”). Finska finns nu också med som frivilligt ämne på alla stadier. I samband med uppkomsten av en etnisk väckning på 1980-talet började tornedalingarna stöda och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur. Organisationer som Meän akateemi och Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset blev till (Lainio 2014:16).

Efter regeringens skrivelse år 1994 började man mera allmänt kalla tornedalsfinska, den före detta dialekten i Tornedalen, för ett eget språk, *meänkieli* (Skrivelse 1994:1). Enligt grundskoleförordningen 1995 har det varit möjligt att anordna tvåspråkig undervisning för finsktalande elever i årskurs 1–9 i grundskolan i Haparanda. Dessutom finns det en tvåspråkig språkskola i Haparanda med hälften finskspråkiga och hälften svenskspråkiga elever. (Lainio 1996: 230–239, Håkansson 2003:67–69).

Den 1 april 2000 erkändes *meänkieli* som minoritetsspråk i Sverige; då hade ca 50 000 personer det som hemspråk i Norrbotten (Håkansson 2003:65). Enligt den nuvarande språklagen är *meänkieli* ett av de nationella minoritetsspråken i Sverige tillsammans med finska, jiddisch, romani chib och samiska. Av dessa är finska, *meänkieli* och samiska landsdelsspråk eller minoritetsspråk som har historisk-geografisk anknytning och de har funnits minst tre generationer i Sverige. Enligt lagen anses

de höra till Sveriges kulturarv och de ska skyddas och främjas och dess talare har rätten att använda språket inom svensk förvaltning (Språklag 2009:600).

Bakgrunden av haparandabor som härstammar från Finland har räknats på många olika sätt. Ett sätt att definiera den finländska ursprungen är att räkna med de som själva är födda i Finland eller minst en förälder eller en mor- eller farförälder är född i Finland. På så sätt räknat blir antalet haparandabor med finsk/finländsk bakgrund 74,6 % (SCA via Sisuradio 31.12.2008). Andel utrikesfödda eller andel personer med utländsk bakgrund är de ända sätten att försöka beräkna hur många invånare med finländsk bakgrund det bor i Haparanda. År 2020 var Haparanda tre i topp i Sverige på båda listorna: andel utrikesfödda i Haparanda var 40,8 % och andel personer med utländsk bakgrund i Haparanda var 51,5 %. Det finns ingen statistik över modersmål eller överhuvudtaget om något språk som invånare talar i Sverige. (SCB 28.04.2021) [hämtad 28.4.2021]

3 Teoretisk bakgrund

Den här undersökningen har en språksociologisk inriktning därför att den studerar sambandet mellan språk och samhälle. Förutom de språkliga och samhällliga perspektiven kännetecknas språksociologin av tvärvetenskaplighet. (Einarsson 2004:14–16.) Marika Tandefelt karakteriserade i sin föreläsning den 20 augusti 1996 i Åbo tvåspråkighetsforskningen som ett tvärvetenskapligt forskningsfält som ligger närmare samhällsvetenskap än allmän lingvistik. Man måste veta om samhället för att kunna undersöka individer (Tandefelt 1996). Två- eller flerspråkighet är ett fenomen i världen som tydligen har funnits så länge människan har existerat. Att leva och fungera som två- eller flerspråkig är faktiskt mer allmänt än att bara kommunicera och behärska ett enda språk (Håkansson 2003: 9–10).

3.1 Tvåspråkighet

Det finns en hel del forskning kring tvåspråkighet. Jag har valt att studera äldre vs. nyare teorier om tvåspråkighet. Det finns olika sätt att definiera *tvåspråkighet* och använda begreppet *tvåspråkighet*. Följande definitioner handlar om *tvåspråkighet* som en egenskap hos en individ (Skutnabb-Kangas 1981:84). Olika människor är tvåspråkiga på olika sätt och i olika grader (Sundman 1999:37). Det

finns äldre mera allmängiltiga kriterier för tvåspråkighet, men också nyare mera fallbetingade teoribildningar om tvåspråkighet. Det finns både lediga eller ungefärliga definitioner av tvåspråkighet och mycket detaljerade eller stränga definitioner av tvåspråkighet. Bloomfield (1935) har definierat tvåspråkigheten som ”native-like control of two or more languages” (Bloomfield 1935:55-56). Medan Macnamara (1967) är inte lika sträng i sin definition: enligt honom räcker det med att ha en viss förmåga i någon av kommunikationsformerna tala, skriva, lyssna eller läsa på det andra språket (Macnamara 1967:58). Både Bloomfield och Macnamara har utnyttjat kompetensen för att definiera tvåspråkighet. Man kan också utgå från andra kriterier t.ex. funktion. Weinreich (1953) har definierat tvåspråkiga personer sådana som regelbundet använder två olika språk. (Einarsson 2004:88.)

Tvåspråkighetsforskningen har redan gått en lång väg ifrån Tove Skutnabb-Kangas teori och hela begreppet tvåspråkighet har ännu en gång blivit utmanat av att vara något mera än bara kompetens eller kunnande av två olika språk: en två- eller flerspråkig människa förmodas numera utveckla helt nya, egna strategier eller förmågor att på ett kreativt sätt utnyttja sina språkliga resurser. I och med att forskare har identifierat alltmer varierande sätt att använda sig av olika språk har en term som kallas ”translanguaging” kommit till att betyda tvåspråkigas interaktion i ett vidare perspektiv (Kolu 2017:44). *Translanguaging* är ett dynamiskt begrepp som befinner sig i en ständig förändringsprocess. Språkanvändning ses som en aktiv handling inom *translanguaging* och ”två- eller flerspråkiga individers språkresurser bildar en integrerad uppsättning av lingvistiska element som kan användas för kommunikativa syften” (Kolu 2017:45). Den nya typen av tvåspråkighet kan också kallas dynamisk tvåspråkighet och det är ett begrepp som syftar på komplexa praktiker och språkresurser (Kolu 2017:56).

3.2 Skutnabb-Kangas kriterier för tvåspråkighet

Tove Skutnabb-Kangas (1981) har i sin bok *Tvåspråkighet* kommit fram till en mångsidig definition av tvåspråkighet. Hon har identifierat fyra typer av kriterier: ursprung, kompetens, funktion och attityd. Enligt *ursprungskriteriet* är modersmålet det språk man lär sig först och tvåspråkig är den som har lärt sig två språk från början. Enligt *kompetenskriteriet* är modersmålet det språk man behärskar bäst och tvåspråkig är den som behärskar två språk lika bra. Enligt *funktionskriteriet* är modersmålet det språk man använder mest och den är tvåspråkig som kan använda två språk i de flesta situationer så att både egna önskemål och samhällets krav uppfylls. Enligt *attitydkriteriet* är modersmålet det språk man identifierar sig med och den är tvåspråkig som själv identifierar sig som tvåspråkig eller identifieras av andra att vara tvåspråkig. (Skutnabb-Kangas 1981:84). Av dessa

kriterier är ursprungskriteriet det enklaste och klaraste: antingen har man språket ända från början i hemmet eller inte. Kompetenskriteriet är i sin tur svårt att använda, eftersom det är mycket svårt att definiera vad det innebär att behärska ett språk. Det är också svårt att hitta några testmetoder för att kunna mäta kompetens. Funktionskriteriet är relativt lätt att testa och dokumentera (Börestam & Huss 2001:53). Det är också ett väl använt kriterium för tvåspråkighet i t.ex. ordböcker, uppslagsböcker och encyklopedier (Håkansson 2003:17).

När man frågar om identitet, måste man komma ihåg att både ursprung och kompetens är väsentliga ingredienser i identitetstillhörigheten (Sundman 1999:41) och att de ofta korrelerar med individens attityd om sin identitet. Attityden kan vara allting från en subjektivt baserad kompetensdefinition till tecken på samhörighet mellan två kulturer (Börestam & Huss 2001:54).

3.3 Tvåspråkighet i samhället

Man kan också betrakta *tvåspråkighet* som ett fenomen i ett samhälle (Skutnabb-Kangas 1981:84). När två språk lever sida vid sida i ett samhälle är det fråga om *diglossi* (Håkansson 2003:31). Ordet *diglossi* är det grekiska ordet för tvåspråkighet och det har blivit vanligt att tala om *diglossi* som *tvåspråkighet på samhällsnivå* (Börestam & Huss 2001:105). Lingvisten Charles Ferguson (1959) uppfann begreppet *diglossi* för att beskriva ett stabilt tvåspråkigt tillstånd där det ena språket fungerar som "högspråk" och det andra språket som "lågspråk" (Håkansson 2003:31). När personen använder ett språk i en social kontext och ett annat språk i andra kontexter är det fråga om *diglossi* (Sundman 1999: 40). I stället för kontext kan man använda termen *domän* dvs. användningsområdet för ett språk eller ett språks varietet (Börestam & Huss 2001:105). Diglossin kan alltså anses vara en speciell form av funktionell tvåspråkighet (Sundman 1999:40).

Tornedalingarna befinner sig i en nästan renodlad diglossisk situation (Sundman 1999:50). På 1970-talet genomförde Magdalena Jaakkola (1973) en sociologisk studie om språkanvändning i Tornedalen. Resultaten visade att svenska kunde anses fungera som "högspråk" dvs. det offentliga livets språk, medan finska kunde karakteriseras som "lågspråk" dvs. familjens språk (Håkansson 2003:66–67). Fast svenskan fortfarande är det offentliga livets och skolans språk, kan situationen under drygt 50 år ha förändrats i många avseenden. En relativt ny förändring är att det språk som talas i Tornedalen, *meänkieli* på tornedalsfinska (sv."vårt språk"), har erkänts som minoritetsspråk i Sverige. Det här betyder mycket för den Tornedalska identiteten. (Håkansson 2003:65–66.)

3.4 Språkbyte

Det funktionella sättet att mäta tvåspråkighet hänger tätt ihop med tvåspråkighet på samhällsnivån (Börestam & Huss 2001:54) dvs. diglossi och lämpar sig därför bra för att beskriva tvåspråkigheten i Haparanda.

Om ett diglossiförhållande mellan två språk är stabilt och språken inte konkurrerar med varandra, kan de mycket väl samsas inom samma språkgemenskap (Håkansson 2003:35). Men om det inte längre finns någon klar funktionell arbetsfördelning mellan språken, blir deras användning mera slumpmässigt och det kan hända att man i längden kanske börjar gå över till det ena språket. Då är det fråga om en språkbytessituation (Börestam & Huss 2001:107–108). *Språkbyte* kan ske både på samhälls- och individnivå och den kan antas relatera både till funktion och till kompetens (Tandefelt 1988:19). Om *språkbytet* sker i en region, tar det ca fem generationer att övergå från det ena språket totalt till det andra. Förutom miljön kan också en enskild individ förändras och byta språk. Hur länge tar ett språkbyte på individnivå? Man skulle tänka att åtminstone inte längre än en generation. (Tandefelt 1996.)

3.5 Begreppet kodväxling

Kodväxling är ett mycket typiskt tvåspråkighetsfenomen. Det är alternativt användande av två eller flera språk i samma yttrande eller kontext (Nesser 1996). Kodväxling betyder att man medvetet och /eller ändamålsenligt skiftar mellan språken. Man kan sätta in ett ord eller en fras från det ena språket i ett yttrande på det andra språket. Man kan byta språk vid satsgränsen (Arnberg 1988:42). Kodväxling förknippades förr med negativa egenskaper men anses nuförtiden som en kompetens (Nesser 1996). När man växlar mellan två språk sker detta ofta på ett mycket avancerat och systematiskt sätt (Håkansson 2003:25). Orsakerna till kodväxling kan vara mångfaldiga. Och det är just kodväxling som är vanligt bland ungdomarna och oftast handlar det om några enskilda ord (Sundman 1996). Fast ordet *blanda* används i samband med kodväxling, är det inte fråga om *språkblandning*, vilket betyder att man omedvetet talar två skilda språk (Arnberg 1988:42).

4 Analys av intervjuerna

Jag har analyserat mitt primära material dvs. intervjuerna med hjälp av innehållsanalys (se t.ex. Tuomi & Sarajärvi 2018). Kategorisering av min analys baserar sig på en referensram som teorin av den funktionella tvåspråkigheten (se kap. 3.2) utgör och kategorierna som jag har format är modersmålet, språkbrukarprofilen i hemmiljön, språk med jämnåriga, funktionell tvåspråkighet i praktiken, kompetens enligt informanten, attityden till finska och kodväxling enligt informanten. Analysen styrs av mina intervjufrågor som är konstruerade med tanke på den funktionella teorin av tvåspråkighet samt också delar av kompetenskriterier (se kap. 3.2). Det finns ytterligare teman som behandlas i analysdelen: finska som skolämne i Haparanda samt eventuella speciella situationer där informanten använder bara ett av språken. Språket i samband med sociala medier har också frågats och jag konstaterar här att engelskan, som är det dominerande språket i sociala medier globalt, kommer med i bilden.

4.1 Frågorna i intervjun

Jag intervjuade mina informanter med hjälp av en intervjustomme med 11 frågor som jag själv hade åstadkommit. Den teoretiska tyngdpunkten ligger på funktionell tvåspråkighet (Börestam & Huss 2001:54). Även numera i sociolingvistisk forskning av tvåspråkighet har man fokuserat på funktionella och kommunikativa aspekter (Henricson 2013:50) och därför har jag också valt att utgå från tvåspråkighetens funktionella definition. Eftersom den vanligaste formen av tvåspråkighet verkar vara obalansen mellan färdigheten av två språk, är jag intresserad av att veta mer om arbetsfördelningen, som förorsakas av obalansen. Att personen behärskar det ena språket bättre än det andra, brukar oftast vara situationen. Kompetensskäl styr valet av att använda ett visst språk. På så sätt påverkar kompetensfunktion. Jag har i detta arbete valt att mestadels undersöka funktion. Kompetensfrågan tas upp i samband med intervjufråga nummer två, eftersom informanter ofta definierar sitt modersmål med kriterier som handlar om deras kompetens i dessa två språk.

Något som numera också kan kallas gamla kriterier för tvåspråkighet har Tove Skutnabb-Kangas (1981) utvecklat. Frågorna i min intervju baserar sig nästan helt på dessa kriterier som tar hänsyn till mer än bara kompetens- och funktionskriterier. Samtidigt kan det vara möjligt att få fram någon egen definition av tvåspråkigheten hos Haparandaungdomar. Det gäller att försöka ta reda på om det finns någon gemensam faktor bakom språkbruket i mitt material.

Eftersom det finns attitydkriteriet i Skuttnabb-Kangas definition, valde jag också att fråga om informanterna identifierar sig själva som tvåspråkiga. Man kan också tillämpa attitydkriteriet genom att fråga hur den eventuellt tvåspråkiga personen identifieras av andra. Tycker de andra att personen är tvåspråkig eller inte? Jag har velat begränsa frågorna och tiden som intervjun tar och det är därför jag har valt att bara fråga om informantens egen attityd. Jag har varit intresserad av vilken talargrupp informanterna önskar identifiera sig med. En viktig fråga i detta sammanhang är också om samhället ser den aktuella flerspråkigheten som ett problem eller en resurs (Börestam & Huss 2001:64). Jag antar att de enskilda individernas attityder till ett språk skulle tillsammans spegla hela samhällets inställning. Jag har velat få fram bevis på finskans prestige, ligger den fortfarande låg?

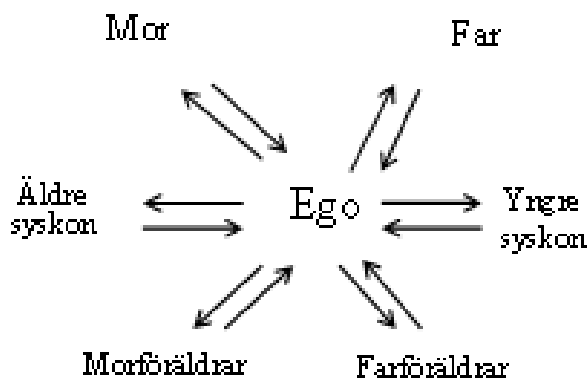
4.2 Modersmålet enligt informanten

Tandefelt (2003:1) har kristalliserat begreppet modersmål på följande sätt: ”Modersmålstalarans aktiva språkbruk motsvarar egentligen bara toppen på ett isberg av mångsidiga men omedvetna kunskaper i och om språket.” På vilka grunder väljer man sitt modersmål om man har två språk i nära samspel i ens liv? I samband med intervjufråga nummer två (se bilaga 1) kallade sig ingen av mina informanter två- eller flerspråkig. Konstigt nog trots detta hade de flesta ändå svarat på de frågor om funktion på så sätt att det verkar vara tvåspråkiga (förutom de två informanter som säger sig vara helt svenskspråkiga). Åtta informanter anger finska som sitt modersmål och sju informanter svenska. De gav svaren ganska så snabbt och ifrågasatte inte frågan.

Faktumet att ingen av mina informanter ansåg sig vara tvåspråkig föreföll besynnerligt. Närmare granskning av informanternas språkanvändning i hemmiljön visar att utav de åtta som nämnde finska som sitt modersmål använder tre personer bara finska hemma, fyra annars bara finska men svenska eller svenska blandat med finska med äldre syskonen och vid två fallen används det både svenska och finska med mamman. Den kvarvarande informanten i gruppen finska som modersmål säger sig använda mestadels bara svenska hemma. Av de sju informanter som nämnde svenska som sitt modersmål använder två personer enbart svenska hemma. Resten av gruppen svenska som modersmål använder finska och svenska hemma i stort sätt så att finska används med mor- och farföräldrar och yngre syskon (bortsett från en informant som säger att han talar svenska med alla syskon). Dessutom talar två informanter som tillhör gruppen svenska som modersmål både svenska och finska med morföräldrar och mödrar ser ut att vara svenskspråkiga eller möjligtvis tvåspråkiga. När alla de som hör till gruppen svenska som modersmål har någondera föräldern svenskspråkig, kan man konstatera att beslutet att välja ett visst språk som modersmål har grunder i föräldrarnas modersmål.

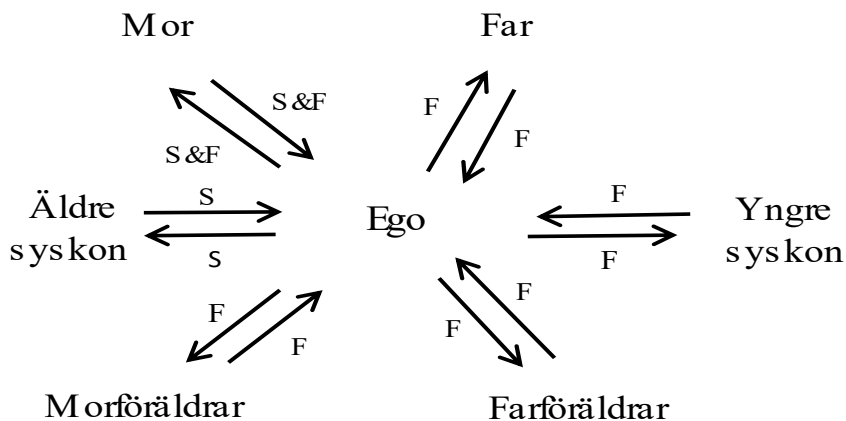
4.3. Språkbrukarprofil i hemmiljön

En språkbrukarprofil är en noggrann beskrivning av individens språkliga repertoar (Martinussen 1995). Jag framställer språkbrukarprofilen i form av en graf där individen står i mitten och omkring henne finns t. ex. alla hennes familjemedlemmar. Språket som används med olika familjemedlemmar betecknas med pilar från och till individen (se figur 1).

Figur 1. Graf av en språkbrukarprofil i hemmiljön.

Det går att skildra språkbrukarprofiler i form av grafer nästan var som helst individen använder olika språk eller dialekter osv. Jag har valt att skildra individens språkval hemma med hjälp av en grafisk språkbrukarprofil. Jag använder ett system där jag placerar informanten i mitten och omkring informanten olika familjemedlemmar (mor, far, yngre och äldre syskon samt bonusfamiljemedlemmar och mor- och farföräldrar). Språk eller språkkombinationer som informanten använder med en viss familjemedlem antecknas med pilar från och till informanten. Nio informanter av femton använder mer än ett språk i sin hemmiljö. Jag har antecknat individuella språkbrukarprofiler för de här nio informanter (se bilaga 2). Det är ett praktiskt sätt att anteckna språkbruket och sedan jämföra det mellan olika individer. Det finns gemensamma drag i språkbrukarprofiler i hemmiljön hos mina informanter (se figur 2). Jag har sammansatt en typisk graf av språkbrukarprofiler hemma hos ungdomarna i Haparanda.

Figur 2. Graf av en typisk språkbrukarprofil i hemmiljön hos Haparandaungdomar år 2016.

Ett gemensamt drag hos mina informanter är att de säger sig prata finska med sina mor- eller farföräldrar. Alla informanter gör det förutom den andra av de två enspråkigt svenska informanterna. Det kan möjligtvis vara fråga om språkbyte i samhället genom generationerna, eftersom det finns ett annat gemensamt drag i informanternas språkbrukarprofiler, nämligen att använda svenska språket speciellt med äldre syskon. Däremot med yngre syskon använder informanterna nästan i regel finska.

4.3 Språk med jämnåriga

Intervjufråga nummer fyra (se bilaga 1) är viktig, eftersom språkanvändningen med jämnåriga styr allra starkast valet av språket som ungdomarna använder och eventuellt sätter mest värde på. Ungdomarna inklusive mina informanter pratade svenska på ungdomsgården, på Ungdomens Hus och på hamburgerrestaurangen Max. Det förefaller med andra ord att ungdomarna är vana vid att tala svenska på den svenska sidan gränsen. De flesta informanter (12) rapporterade att de använder både svenska och finska med sina jämnåriga. I språkbrukarprofilerna kommer det också fram att fast det skulle användas mycket finska i hushållet, är svenska ändå det språket som nästan uteslutet används med syskon som ofta är nära jämnåriga eller åtminstone tillhör samma generation.

4.4 Funktionell tvåspråkighet i praktiken

Intervjufråga nummer fem (se bilaga 1) innehåller sju delfrågor som handlar om i vilka olika ställen informanten använder svenska respektive finska. Oberoende av vilket språk informanten har angett som sitt modersmål använder alla informanter (förutom de två enspråkigt svenska informanterna) båda språken flexibelt. De olika situationer där de måste fatta ett beslut om vilket språk de ska använda, förefaller beslutet ha en viss logik. Antingen är det så att personen de talar med påverkar valet av språk eller också omgivningen där de vistas. När det gäller omgivningen brukar informanterna räkna också Haparanda som ett område där det talas finska. I skolan talar alla svenska på lektionerna och med lärarna men annars kan språket variera beroende på med vem de talar. Sju informanter av hela femton berättar att de talar finska i skolan.

Språket som används i samband med hobbies tycks bero på vad man är intresserad av och vilket språk de andra förknippade med hobbyn talar. Fem informanter talar bara svenska i samband med sina hobbies. Sju informanter använder både finska och svenska i sina hobbies och en informant säger att han använder engelska. Två informanter hävdar att de inte har några hobbies.

Jag ville få fram vilka språk informanterna använder i samband med sociala medier. Sju informanter av det totala femton använder både finska och svenska när det gäller social media. En informant säger sig använda finska och fem informanter svenska. En informant använder engelska i samband med sociala medier och en informant använder tre språk: finska, svenska och engelska med sociala medier.

4.5 Kompetens enligt informanten

Genom att fråga informanterna om de kan säga allt de vill uttrycka på ett språk kan man få fram informantens egen uppfattning om sin kompetens i språket i fråga. Det här har jag gjort i intervjufråga nummer åtta (se bilaga 1). Nio informanter av det totala femton säger att de kan säga allt de vill uttrycka på både finska och svenska. Enligt kompetenskriteriet behärskar dessa människor förmodligen båda språken så bra att de lika väl kan uppfatta sig själva som tvåspråkiga.

Det finns ändå svårigheter med att mäta kompetens och man måste komma ihåg att utvärderingen alltid är subjektiv när individen själv utför det. Kompetensen spelar dock en viktig roll när man karakteriserar det flexibla och fungerande tordalska samspelet mellan två språk som möjliggör en kommunikation som alltid passar perfekt i situationen. Mina informanter rapporterar att de

kommunicerar genom att använda båda språken på ett kreativt och kompletterande sätt (se avsnitt 4.8 kodväxling).

4.6 Finska som skolämne i Haparanda

Man kan läsa olika långa lärokurser i finska i skolorna i Haparanda. På lågstadiet i Haparanda kan man läsa finska som modersmål eller som minoritetsspråk en timme i veckan. Undervisningsgrupperna består av elever från olika årskurser eller också kan finska som modersmål undervisas i samma klassrum samtidigt med finska som minoritetsspråk. Från och med årskurs 6 undervisas finska som modernt språk och nivåerna är då finska som främmande språk eller som minoritetsspråk av vilka den sist nämnda är avsedd för de som inte har några förkunskaper i finska. Haparanda och Torneå har en gemensam grundskola, Språkskolan. Där finns det elever både från Haparanda och Torneå i samma klass. Där läser de finskspråkiga eleverna finska som modersmål och svenska som grannspråk redan från och med årskurs 1. De svenskspråkiga eleverna i sin tur läser svenska som modersmål och finska som grannspråk från och med årskurs 1. Alla elever kan få mer språkundervisning därtill både på modersmål eller på grannspråk på det viset att grannspråkets andel ökar när eleven blir äldre. Det finns mest elever med finska som modersmål på högstadienivå i skolorna i Haparanda. (Ohtonen 2021.)

Elva av mina informanter studerar finska i skolorna i Haparanda. Det finns två informanter som inte hade valt att läsa finska i skolan därför att de anser att de redan kan det tillräckligt bra. Majoriteten av informanterna tycker att det är nyttigt att läsa finska i skolan, därför att de bor på gränsen till Finland.

4.7 Attityden till finska

Attityder till det finska språket är mycket positiva hos mina informanter. Detta kan bero på att de själva talar finska så bra eller att finskan över huvud taget har en hög prestige i Haparanda. De urgamla ställningarna håller på att försvinna eller att de redan har försvunnit och nya sätt att se de tre språken i samspel har blivit till (Elenius 2001:417). Detta är naturligt eftersom vi lever ju i en helt annorlunda värld jämfört med omständigheterna t.ex. på 1800-talet.

4.8 Kodväxling enligt informanten

När jag i intervjufråga nummer elva (se bilaga 1) frågade om kodväxling, frågade jag mina informanter om de blandar svenska och finska eller om de använder de olika språken (finska och svenska) i en och samma talsituation. Fast ordet *blanda* används i samband med kodväxling, är det inte fråga om *språkblandning*, vilket betyder att man omedvetet talar två skilda språk (Arnberg 1988:42).

Mina informanter rapporterade att de kodväxlar relativt lite. Tolv informanter utav femton rapporterade att de kodväxlar och tre av dem berättade att de gör det "lite grann" eller "kanske ibland". Nio informanter rapporterade att kodväxlar regelbundet (sex från gruppen finska som modersmål och tre från gruppen svenska som modersmål). Fyra informanter berättade att de brukar kodväxla ofta eller mycket. Vanligaste sättet att kodväxla enligt mina informanter är att lägga in ett enstaka ord på det andra språket eller byta språk mitt i satsen till exempel svenska ord i finskan om man inte kommer på det rätta ordet eller tvärtom finska ord inne i svenskan om man inte kommer ihåg det svenska ordet. När jag hörde mina informanter senare tala "fritt" med sina kompisar på ungdomsgården, verkade de faktiskt kodväxla en hel del därför att man kunde höra finska ord lite här och var bland det svenska pratet. Det vore värt att undersöka vidare vad som ligger bakom det att informanterna själva upplever att de inte kodväxlar särskilt mycket.

5 Diskussion

Mina informanter identifierar sig inte som tvåspråkiga eller åtminstone kallar de sig inte sig själva tvåspråkiga utan tycktes ange bara ett av språken som sitt modersmål. Beslutet av att välja ett visst språk som modersmål tycktes ha grunder i föräldrarnas modersmål eller språket som hade talats redan från början i hemmet. Enligt den funktionella definitionen av tvåspråkighet visar sig nästan alla mina informanter ändå vara tvåspråkiga. Valet av språket i olika situationer gör informanterna logiskt och intuitivt beroende på mottagaren och stället där informanten vid det tillfället vistas.

Som resultat av undersökningen kan jag konstatera att majoriteten av mina informanter använder både svenska och finska och beslutet av att använda ett visst språk görs beroende på vem som är mottagaren. Min undersökning visar att den språkliga repertoaren av en ung Haparandabo i regel

omfattar mer än bara ett språk. Det går även att urskilja några typiska språkbrukarprofiler som framställer hur och med vem informanterna använder sina två språk. Det är vanligt att svenska har blivit hemmets språk även om mor- och farföräldrar skulle ha varit helt finskspråkiga. Det här kan betyda att ett språkbyte är på gång. Språket med de jämnåriga tycks mestadels vara svenska eller svenska och finska som kompletterar varandra. Ungdomarna i Haparanda tycks tala mestadels finska med sina mor- och farföräldrar bortsett från enspråkigt svenska mor- och farföräldrar samt ofta finska också med de yngre syskon i familjen.

Fast ungdomarnas språkbruk i tvåspråkiga hem i Haparanda kan påminna om språkbyte, använder ungdomarna emellertid båda sina två språk varierande och omfattande i olika domäner. Även med sina jämnåriga kompisar använder de aktivt två språk. Jag tycker att det här är ett tecken på en stark tvåspråkig identitet och ett fungerande och tillfredställande tvåspråkigt liv, där personen gör för sig själv logiska språkval och har utvecklat ett fungerande system som smidigt nyttjar två språk. När två språk (svenska och närmast meänkieli) utgör också en kulturell enhet i Tornedalen, är livet på två språk den mest naturliga tillvaron folk kan tänka sig. Då är det inte fråga om språkbyte utan det tvåspråkiga livet.

Jag ville få fram hur de unga Haparandabor använder sina språk och på basis av mina intervjuvar fick jag en mångsidig uppfattning om hur ungdomarna utnyttjar sin breda språkliga repertoar på det bästa möjliga sättet. Många var vana vid att mottagaranpassa språket så att de valde att använda det språk som mottagaren talar. Oftast var regeln också så att i Finland talar man finska och i Sverige svenska. I många sammanhang kom det emellertid fram att Haparanda anses också vara ett ställe där man använder finska.

Jag ville också få fram informanternas attityder till finska och konstaterar att de är enbart positiva. Det var absolut ingen som skulle tycka att två språk i vardagen skulle vara en belastning eller en negativ sak. Tvärtom: informanter verkar vara nöjda och glada över att de får berätta om sin kunnighet och styrka. Informanterna tycks ha glädje av att leva på två språk.

Det är alltid bra att sätta sig in i den relevanta teorin och anamma den teoretiska referensramen men när det gäller två- eller flerspråkighetsforskning finns det en myriad av teorier och begrepp vilka kan hindra en att betrakta materialet på ett unikt sätt så att man inte har förmågan att se med ”nya” ögon i stället för att fästa sig vid teorier som några andra forskare har format utav sitt material. Fallen och situationer är inte identiska och språket förändras ganska snabbt nuförtiden. Därför tycker jag att det lönar sig att göra mer egen empirisk forskning och hålla sig öppen och känslig inför det man forskar i. Varje område är unikt och utvecklas ständigt.

6 Sammanfattning

Syftet med den här undersökningen har varit att ta reda på hur ungdomarna i Haparanda använder finska respektive svenska språket. Jag har velat få fram vilka språkbrukarprofiler som förekommer hos unga haparandabor och vilken av profilerna är den mest typiska. Genom att använda strukturerade samtal som redskap har jag intervjuat 15 informanter i Haparandatrakten år 2016. Jag har analyserat intervjufrågorna med hjälp av teoribaserad innehållsanalys (se t.ex. Tuomi & Sarajärvi 2018). Jag har kategoriserat materialet med hjälp av den funktionella tvåspråkigheten som referensram i åtta olika temaområden: modersmålet enligt informanten, språkbrukarprofil i hemmiljön, språk med jämnåriga, funktionell tvåspråkighet i praktiken, kompetens enligt informanten, finska som skolämne i Haparanda, attityden till finska och kodväxling enligt informanten. På basis av intervjusvaren har jag kunnat sammanställa den väsentliga informationen inom varje temaområde.

Som ett övergripande resultat av min pilotstudie bland Haparandaungdomarna återstår upptäckten av den tornedalska språkkompetensen som ett logiskt, intuitivt och kreativt samspel av det svenska och finska språket. Kommunikationen är sömlöst, harmoniskt och balanserat: mer än bara kunnande av två språk – det är tillhörighet i den flerahundraåriga tornedalska kulturen. Att agera naturligt i olika situationer där man behöver använda olika lokala språk och att förhålla sig naturligt till tillvaron med två eller möjligtvis tre språk i samspel.

Tornedalen utgör ett specifikt tvåspråkigt område till gränsen av Finland och Sverige. Området erbjuder nutida forskare ett intressant språksociologiskt forskningsfält inom två- och flerspråkighetsfenomen. Det finns goda möjligheter för andra forskare att undersöka det tornedalska språkbruket, eftersom det är nästan ett outforskat område och det finns gott om infallsvinklar man kan välja mellan. Teman som kunde studeras vidare är till exempel vad som påverkar en individs identifikation som tvåspråkig eller om det fortfarande finns klart svenskspråkiga domäner i det tornedalska språkbruket.

Litteratur

Aarikka, Lotta, 2018: *Murteiden tutkimus väitöskirjojen viitteiden valossa*. I: *Virittäjä* 3/2018 s. 387–422.

Arnberg, Lenore, 1988: *Så blir barn tvåspråkiga. Vägledning och råd under förskoleåldern*. Helsingborg: Schmidts Boktryckeri AB.

Bloomfield, Leonard, 1935: *Language*. London: Allen & Unwin.

Boyd, Sally & Ericsson, Stina, 2015: *Sociolingvistik i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Börestam, Ulla & Huss, Leena, 2001: *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.

Einarsson, Jan, 2004: *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Elenius, Lars, 2001: *Både finsk och svensk. Modernisering, nationalism och språkförändring i Tornedalen 1850–1939*. Umeå: Umeå universitet.

Henricson, Sofie, 2013: *Svenska i finsk miljö. Interaktion, grammatik och flerspråkighet i samtal på svenska språköar i Finland*. Doktorsavhandling. Finska, finsk-ugriska och nordiska institutionen vid Helsingfors universitet. Helsinki: University of Helsinki.

Håkansson, Gisela, 2003: *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Kolu, Jaana, 2017: *“Me ollaan mukana tässä experimentissä” Lingvistiska resurser och språkpraktiker i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda, Stockholm och Helsingfors*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Krippendorff, K. 2004. *Content Analysis. An Introduction to its Methodology*. 2. upplaga. California: Sage.

Jaakkola, Magdalena, 1973: *Språkgränsen. En studie i tvåspråkighetens sociologi*. Stockholm: Aldus.

Lainio, Jarmo (red.), 1996: *Finnarnas historia i Sverige 3*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Macnamara, John, 1967: *The bilingual's Linguistic Performance. A Psychological Overview*. *Journal of Social Issue*, 23:2, ss. 58–77.

Martinussen, Bente, 1995: *Muntl. handledning vid Lunds universitet, vårterminen 1995*.

Nesser, Anne, 1996: *En föreläsning under Nordisk intensivkurs om tvåspråkighet 21.8.1996 vid Åbo Akademi*. Åbo.

Ohtonen, Jaana, 2021: *Personlig kontakt med e-post 20.4.2021*. Barn- och ungdomsförvaltningen. Haparanda stad.

Regeringens skrivelse 1994

Sisuradio 31.12.2008

Skuttnabb-Kangas, Tove, 1981: *Tvåspråkighet*. Lund: LiberLäromedel.

Språklag 2009:600

Statistiska centralbyrån, SCB <https://www.scb.se/hitta-statistik/sok?query=Haparanda> [hämtad 28.4.2021].

Sundman, Marketta, 1999: *Barnet, skolan och tvåspråkigheten*. Helsingfors: Yliopistopaino.

Sundman, Marketta, 1996: *En föreläsning under Nordisk intensivkurs om tvåspråkighet 16.8.1996 vid Åbo Akademi*. Åbo.

Tandefelt, Marika, 1996: *En föreläsning under Nordisk intensivkurs om tvåspråkighet 20.8.1996 vid Åbo Akademi*. Åbo.

Tandefelt, Marika, 1988: *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Uppsala: Uppsala universitet.

Tandefelt, Marika 2003. *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland. Tillgänglig: http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/tank_om/kap_ii.html [hämtad 25.4.2021].

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Weinreich, Uriel, 1953: *Languages in contact: findings and problems*. Hague: Mouton.

Bilaga 1

FRÅGEFORMULÄR Nedre Tornedalen (svenska sidan)

1. Kön

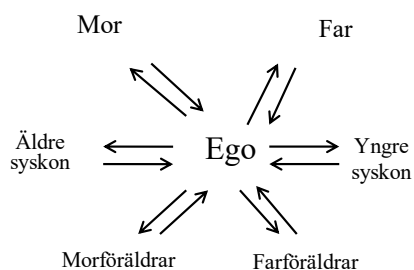
Ålder

Tätort

Landsbygd

2. Vilket språk är ditt modersmål?

3. Vilket språk använder du hemma?

4. Vilket språk använder du med dina kompisar?

5. Vilket språk använder du...

- a) i affären / på posten osv.?
- b) i friluftsliv (fiske/jakt)?
- c) när du träffar andra ungdomar på den svenska sidan?
- d) när du träffar andra ungdomar på den finska sidan?
- e) i religiösa sammanhang?

- f) i skolan / på rasten i skolan?

- g) i samband med dina hobbies?

6. Kommer du ihåg någon situation där du använder bara finska / svenska?

7. Vilket språk använder du i samband med sociala medier ?

8. Kan du säga allting du vill uttrycka på svenska?

9. Har du möjlighet att läsa finska i skolan?

I så fall har du gjort det? Varför eller varför inte?

10. Tycker du att det är viktigt att kunna finska?

11. Blandar du svenska och finska? Eller pratar du ofta med de två olika språken i samma talsituation?

